

Oceny i omówienia

Z WYDAWNICTW MINISTERSTWA OBRONY NARODOWEJ
W DZIESIĘCIOLECIE POLSKI LUDOWEJ

Szlak bojowy Ludowego Wojska Polskiego, praca zbiorowa pod redakcją gen. bryg. Stanisława Okęckiego. Prace Komisji Wojskowo-Historycznej Ministerstwa Obrony Narodowej, wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1953.

Z okazji dziesiątej rocznicy powstania Wojska Polskiego staraniem wydawnictwa Ministerstwa Obrony Narodowej ukazał się szereg publikacji. Za czołową, powiedziec można reprezentacyjną, uznać niewątpliwie wypada wymienioną powyżej pracę zbiorową.

Rozdział pierwszy (opracowany przez mjra Z. Stanickiego) można uważać za obszerny wstęp, wprowadzający w całokształt ówczesnej sytuacji politycznej, podający przyczyny i wyjaśniający charakter drugiej wojny światowej. Na tę sytuację złożyła się polityka anglosaska oraz innych państw zachodnio-europejskich, która popierała lub tolerowała wzrost sił faszystowskich. Wszelkie próby podejmowane ze strony Związku Radzieckiego, aby zapobiec niebezpieczeństwu zbliżającej się wojny, nie mogły niestety liczyć na powodzenie wskutek zdecydowanie wrogiej wobec tych prób postawy kół politycznych krajów kapitalistycznych.

Winę w wytworzonej sytuacji politycznej ponoszą także w bardzo wielkiej mierze polskie rządy sanacyjne, które nie tylko że nie broniły kraju przed przygotowaną przez faszystów polityką agresji, ale jeszcze z tą polityką współdziałały i współpracowały pomimo zdecydowanie wrogiej wobec niej postawy narodu polskiego, zwłaszcza zaś postępowych kół politycznych w kraju i w podziemiach pracującej Komunistycznej Partii Polski.

Analiza stanu sił zbrojnych Polski przedwrześniowej stanowi jak gdyby smutny, tragiczny prolog do samego przebiegu wydarzeń wojennych w 1939 r. Bardzo zły stan uzbrojenia armii polskiej, jej przygotowania do działań operacyjnych, brak koncepcji wojennej i momenty natury politycznej — wszystko to razem biorąc doprowadzić musiało do katastrofy wrześniowej. Jej przebiegowi autor poświęcił stosunkowo wiele miejsca, podkreślając jednocześnie udział narodu polskiego w walkach obronnych z hitlerowskim najeźdźcą. W walkach tych przywódczą rolę spełnili polscy komuniści i polskie masy ludowe.

Rozmiary klęski wrześniowej ograniczył i zapędy hitlerowców zahamował Związek Radziecki decyzją z dn. 17 września 1939 r. Fakt ten przyczynił się bardzo poważnie do późniejszego ostatecznego zwycięstwa nad faszyzmem.

Ten pierwszy okres wydarzeń o charakterze militarnym i politycznym kończy autor ogólnym opisem bestialskich rządów okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich, krótką charakterystyką antynarodowej i antyradzieckiej polityki polskich kapitalistów i obszarników w latach 1939—1941 na emigracji i w kraju, wreszcie przeglądem pierwszych poczynań w walce z okupantem utworzonych w swym czasie grup i organizacji antyfaszystowskich.

Rozdział drugi (również opracowany przez mjra Stanickiego) poświęcony jest rozwojowi walki narodowo-wyzwoleńczej w Polsce. Okres ten obejmuje w opracowaniu autora czas od czerwca 1941 do stycznia 1944 r.

Najważniejsze wydarzenia o charakterze politycznym i militarnym jak również walki narodu polskiego z okupantem i formowanie się nowych sił politycznych Polski oraz regularnej armii polskiej wyznaczają główne etapy tego okresu. W szczegółowej analizie zagadnień dokonanej przez autora znajdujemy następujące fakty i zjawiska: napaść Niemców hitlerowskich na Związek Radziecki, rozwój ruchu oporu w Polsce, postępowanie rządu emigracyjnego, który pod płaszczykiem „sojuszu“ i „porozumienia“ ze Związkiem Radzieckim prowadził w rzeczywistości przeciw niemu zdradziecką i wrogą politykę; powstanie Polskiej Partii Robotniczej i Gwardii Ludowej. Faktom tym poświęca autor szersze relacje, zwracając uwagę na polityczne znaczenie i zasięg oddziaływania Partii oraz akcji bojowych Gwardii. Gdy hitlerowcy ponieśli klęskę pod Stalingradem, następuje intensyfikacja roboty politycznej w kraju, zwiększenie i rozszerzenie akcji zbrojnych Gwardii Ludowej. Okupant podejmuje tym silniejszą walkę z polskim ruchem oporu, mnoży akty terroru, z drugiej strony jednak jeszcze więcej dojrzewa ogólna praca Partii, prowadzącej tak politycznie, jak i militarnie walkę z okupantem. Autor poświęcił tu niejedno słowo poległym w tej walce, których nazwiska są dziś w Polsce powszechnie znane i czczone.

Osobno omówione zostały próby wywołania przez polską reakcję wojny domowej. W tym czasie KC PPR wydał swą deklarację programową, co umocniło pozycję Partii. Dowodem tego było chociażby cementowanie się frontu walki z okupantem przez jednoczenie się ze sobą poszczególnych formacji wojskowych w kraju.

Prawie równocześnie powstaje na terenie Związku Radzieckiego Związek Patriotów Polskich i rozpoczyna się organizowanie I dywizji im. Tadeusza Kościuszki. Dywizja ta dała początek Armii Polskiej. Jej udział w bitwie pod Lenino przypieczętował braterstwo broni żołnierza radzieckiego z polskim. Historii tego okresu i następnego, a mianowicie procesowi formowania się Armii Polskiej w Związku Radzieckim, poświęca autor szereg stron barwnie i żywo napisanych. Zachodzące w tym okresie wydarzenia rzuca on na tło akcji frontowych: działania armii radzieckiej zbliżały się coraz bardziej do granic naszego kraju, a to nie pozostawało bez wpływu na wzmożenie się walki z okupantem w kraju. Okres ten kończy się powołaniem z inicjatywy PPR Krajowej Rady Narodowej, jednoczącej wszystkie demokratyczne ugrupowania polityczne kraju.

Następna część pracy (rozdział III, pióra ppłka T. Rawskiego) poświęcona jest walce o narodowe i społeczne wyzwolenie kraju w pierwszej połowie 1944 r.

Ze spraw, które się działy na terenie kraju, część ta omawia działalność Krajowej Rady Narodowej i powołanych Rad Terenowych oraz utworzenie Armii Ludowej i jej pierwsze walki. Fakty te zostały przedstawione w kontekście z sytuacją polityczną w kraju, zwłaszcza z działalnością antyludową delegatury londyńskiej. Przy opisie akcji bojowej Armii Ludowej odtworzono szereg najpiękniejszych kart walki z okupantem, który w tym czasie znowu wzmógł terror. Ze spraw, które się działy poza krajem, ta część pracy podkreśla przede wszystkim fakt ciągłego zwycięskiego posuwania się Armii Radzieckiej w kierunku na zachód, coraz bliżej polskiej granicy oraz proces krzepnięcia polskich sił zbrojnych na terenie Związku Radzieckiego. Korpus polski, który brał już udział w walkach na Smoleńszczyźnie, zamienia się w marcu 1944 r. w I Armię.

Omawiany tu rozdział kończą: opis bitwy Armii Ludowej w lasach janowskich i Puszczy Solskiej oraz relacja o przebiegu wyzwolenia wschodniej części Polski przez Armię Radziecką.

Okres obejmujący drugą połowę 1944 r. a związany w dalszym ciągu z organizowaniem się ludowego Wojska Polskiego i jego udziałem w walkach z hitlerowskim okupantem, opracowany został (w rozdziale IV książki) przez kpt. E. Jadziaka. Najważniejszym faktem w tym okresie było powstanie władzy ludowej na wyzwolonych obszarach polskich i ogłoszenie przez nią Manifestu Lipcowego. W tym też

okresie I Armia prowadzi boje nad środkową Wisłą, walczy o wyzwolenie Pragi, udziela pomocy ludowi warszawskiemu w czasie tragicznego powstania, wreszcie bierze udział w walkach w rejonach na północ od Pragi. Równocześnie wzmaga walkę z okupantem hitlerowskim Armia Ludowa, zwłaszcza na terenie Kielecczyny: szczytowymi sukcesami tej walki są bitwy w lasach suchedniowskich, pod Gruszką i w lasach Siekierno—Rataje.

Decretem KRN z lipca 1944 r. powstaje Wojsko Polskie. W jego skład wchodzi I Armia z partyzantami Gwardii Ludowej, a potem Armii Ludowej. Równocześnie rozpoczęto organizowanie II Armii, której dowództwo objął gen. Karol Świerczewski. Reformy społeczno-gospodarcze na wyzwolonych ziemiach, umacnianie się władzy ludowej i budowa aparatu administracyjnego i wojskowego to zarazem mobilizowanie sił Polski Ludowej do prowadzenia dalszej walki z hitlerowskim najeźdźcą.

Następne trzy rozdziały pracy zbiorowej to opis dziejów dalszych walk Wojska Polskiego u boku Armii Radzieckiej zmierzających do ostatecznego rozgromienia wroga na ziemiach środkowej i zachodniej Polski oraz na terenie Niemiec i Czech.

Jeden z szlaków tych walk (opracowany przez pika M. Hopmana) prowadzi poprzez wyzwolenie Warszawy w czasie wielkiej ofensywy zimowej Armii Radzieckiej w styczniu 1945 r. i przez pościg za wrogiem na szlaku Warszawa—Bydgoszcz do nad wyraz krwawych zmagających z hitlerowcami o przełamanie Wału Pomorskiego. Kiedy wojska radzieckie i polskie dokonały tego, I Armia toczy w ciągu lutego walki na pozycji ryglowej Wału Pomorskiego. Okres tych walk to dalszy wspaniały rozdział w dziejach ludowego Wojska Polskiego.

Dalszy ciąg szlaku bojowego I Armii Wojska Polskiego wyznacza jej udział w walkach o wyzwolenie Pomorza (rozdział VI, opracowany przez ppika T. Rawskiego). I Armia biorąc udział w przełamaniu pozycji obronnej nieprzyjaciela, wyzwala Kołobrzeg, otwiera sobie wyjście na Zalew Szczeciński, walczy nad dolną Odrą.

Oddzielną kartę walk Wojska Polskiego stanowi udział I Brygady Pancerniej w wyzwoleniu Gdyni i Gdańska. Uczestnictwo I Armii w pewnej fazie obrony przybrzeża zamyka opisaną w tym rozdziale część kampanii wojsk polskich prowadzonej w wielkim rejonie krwawych i ciężkich zmagających z hitlerowskim najeźdźcą. Walki te uzupełniają chlubne zwycięstwa młodego Ludowego Wojska Polskiego.

W wyniku tych zwycięstw odniesionych przez wojska radzieckie i polskie następuje ustanowienie władzy ludowej w środkowej i zachodniej Polsce. W niezwykle trudnych warunkach organizuje się aparat administracyjny i gospodarczy nowego państwa, notując swoje pierwsze osiągnięcia. Równocześnie władze radzieckie przekazują władzom polskim administrację Ziem Odzyskanych.

Następuje ostatni okres walk z hitlerowcami. Wojsko Polskie bierze w nich udział nad Odrą i Nysą Łużycką, nad Kanalem Hohenzollernów, w bitwie pod Budziszynem, przy okrążaniu i zdobyciu Berlina, nad Łabą i w operacji praskiej — przy wyzwolaniu Czechosłowacji. (Rozdział opracowany przez mjr A. Jasińskiego i mjr E. Wiśniewskiego). Okres tych walk obu Armii dowodzonych przez generałów: Popławskiego i Świerczewskiego to zarazem szczytowe osiągnięcia żołnierza polskiego. Jego bohaterstwo budzi podziw u radzieckiego sojusznika:

„Walki II Armii WP obok walk I Armii weszły na zawsze do skarbnicy wspaniałych tradycji bojowych Ludowego Wojska Polskiego“ — pisze pod koniec rozdziału autor. I dalej dodaje :

„Naród nasz ma powody do słusznej dumy z tego, że do wywalczenia zwycięstwa nad wojskami hitlerowskimi wniosło swój wkład Ludowe Wojsko Polskie... Stało się to możliwe dzięki słusznej polityce naszej Partii, dzięki braterskiej pomocy, przyjaźni i wspaniałomyślności naszego potężnego sojusznika — Związku Radzieckiego, dzięki trosce i opiece, jaką okazywał naszemu narodowi w tych trudnych latach wielki przyjaciel Polski — Józef Stalin“.

W końcowej części pracy (rozdział VIII, opracowany przez ppłka J. Lidera) scharakteryzowane zostały źródła siły Ludowego Wojska Polskiego. Autor zwraca tu uwagę przede wszystkim na zasadniczy fakt, że Wojsko Polskie zrodziło się w walce o narodowe i społeczne wyzwolenie kraju. To ostatnie wiąże się ściśle z koniecznością prowadzenia walki z rodzimą burżuazją: Inspiracje ideologiczne i polityczne Wojsko Polskie czerpało — obok rodzimych — z tradycji rewolucyjnych ludu rosyjskiego i z doświadczeń Związku Radzieckiego.

Siłą moralną Wojska Polskiego i źródłem zwycięstw — jak mówi autor — było m. in. dążenie do sprawiedliwości i szlachetności celów, które przyświecały żołnierzom w walce. Z tymi szlachetnymi celami łączył się płomienny patriotyzm.

Równie ważnym źródłem zwycięstw Wojska Polskiego było braterstwo broni i idei z Armią Radziecką, jak i to, że Wojskiem Polskim kierowała rewolucyjna Polska Partia Robotnicza.

Ściśle z tymi momentami wiąże się charakter współczesnego Wojska Polskiego, jego typ. Autor tak te sprawy ujmuje:

„Pierwszą cechą naszego wojska jest to, że stanowi ono organ władzy ludowej, organ państwa demokracji ludowej, wykonującego funkcje dyktatury proletariatu. Jest ono wojskiem narodu wyzwolonego spod ucisku rodzimego i obcego kapitału, wojskiem narodu, któremu przewodzi klasa robotnicza i który przekształca się w naród socjalistyczny“.

Dalej wskazuje następujące cechy Wojska Polskiego: służbę dla obrony naszego kraju i niepodległości, a nie dla agresji, wychowanie wojska w duchu internacjonalizmu, w duchu współpracy z innymi narodami, w duchu przyjaźni i braterstwa z robotnikami i pracującym chłopstwem innych narodów.

Charakteryzując w końcu rozwój sił Ludowego Wojska Polskiego autor podkreśla:

„Podstawowym, najgłębszym źródłem siły ludowego wojska jest demokratyczno-ludowy ustrój państwowy i społeczny“.

Obserwować to możemy na przykładzie naszych dotychczasowych osiągnięć.

Źródłem siły naszego wojska jest również głęboki patriotyzm ludowy społeczeństwa, co autor wykazuje na szeregu znamienitych przykładów, szczególnie z czasu walki zbrojnej z okupantem.

Wojsko jest ściśle związane z Partią. Ona je bowiem stworzyła, wychowała i prowadziła do walki. Ona je nadal dzisiaj wychowuje, nim kieruje i to jest źródłem nieustannego wzrostu jego mocy.

„Kościem wojska jest kadra dowódcza“ — pisze autor w innym miejscu, by przy tej okazji scharakteryzować główne cechy, jakie powinien posiadać oficer; do cech tych zalicza autor przede wszystkim zdolności organizacyjne i wychowawcze.

Źródłem wyższości wojska ludowego jest to, że opiera się ono w swej działalności — w szkoleniu i w walce — na radzieckiej nauce wojennej. Z drugiej strony, jak w czasie wojny braterstwo broni i ideologii z Armią Radziecką było jednym z podstawowych źródeł zwycięstw, tak i teraz braterstwo to jest jednym z głównych źródeł siły naszego wojska.

Wreszcie autor pisze:

„Rośnie nieustannie siła naszego wojska, bo rośnie nieustannie siła naszego państwa, bo coraz bardziej zwarty staje się nasz naród, bo coraz mocniej zwierają się szeregi wielomilionowej armii bojowników o pokój“.

W czasie lektury pracy, liczącej z górą ponad 450 stron, pracy bogato ilustrowanej i zaopatrzonej w niezliczone szkice najważniejszych bitew, narzuca się przede wszystkim nieodparty i wszechstronnie pogłębiony obraz wydarzeń. Świadczy to tylko, jak sugestywnie działają niezliczone fakty, zjawiska, procesy, wypadki i zagadnienia przestudiowane i opracowane przez autorów. Trzeba więc choć pokrótce

zwrócić uwagę na najbardziej charakterystyczne cechy dotyczące metody i treści omawianego tu dzieła. Autorzy uwzględnili szeroko tło politycznych wydarzeń, które doprowadziły do drugiej wojny światowej. Na tło to rzucili obraz sytuacji politycznej w Polsce przedwrześniowej i przedstawili wynik tej sytuacji, tzn. polityczną i militarną klęskę spowodowaną m. in. złym przygotowaniem armii do obrony kraju; krytyka dowództwa tej armii uwypukliła jednak wspaniałe bohaterstwo ludu polskiego w walce z hitlerowskim najeźdźcą. Następnie w sposób stały i systematyczny autorzy połączyli szereg zagadnień, mianowicie: obraz walki zbrojnej ludu polskiego, działania polityczne demokratycznych ośrodków życia narodowego, które nadawały sens walce militarnej zbrojnych oddziałów, oraz warunków życia narodu polskiego terroryzowanego w okrutny sposób przez hitlerowskiego okupanta. Dalej — poszczególne rozdziały materiałowo zostały tak rozplanowane, że prowadzą sprawozdanie wydarzeń w kraju równoległe i ilustrują rozwój sprawy polskiej na terenie Związku Radzieckiego tak od strony politycznej, jak i militarnej. W opisie sytuacji wyjątkowej doniosłości dla narodu polskiego uwzględniono wszystkie najważniejsze polityczne wystąpienia rządu londyńskiego i jego delegatury w kraju, co ukazało tragiczne skutki antyludowych i antyradzieckich poczynań tych ośrodków. Dla zrozumienia szerokiego tła wielkich wydarzeń w każdym prawie rozdziale pracy zarysowano obraz ogólny sytuacji frontowej i politycznej w świecie, rzucając na tło rozwój sprawy polskiej.

Szczególnie mocno jednak podkreślono przy tym jakże słusznie aspekt społeczny sprawy polskiej, prowadzący wszystkimi konsekwencjami na płaszczyźnie politycznej do jak najbliższej współpracy ze Związkiem Radzieckim i z Armią Radziecką. Wynik polityki idącej po tej drodze przyniósł Polsce wyzwolenie, powrót Ziemi Odzyskanych i ogromne przemiany społeczno-gospodarcze. Gdy się myśli o tych sprawach, nie można zapominać o ludziach, którzy swym wkładem w walkę zbrojną znacznie się przyczynili do dokonania wielkiego dzieła. Żołnierzowi polskiemu, który wraz z całym narodem obchodzi wielką rocznicę powstania Wojska Polskiego, należy się trwała pamięć i serdeczna wdzięczność. Omawianą zaś tu książkę należy uznać za jeden z przejawów w tym zakresie.

Obok tego najważniejszego dzieła, dotyczącego dziejów Wojska Polskiego, wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej opublikowało szereg prac serii popularnej Komisji Wojskowo-Historycznej. Łączą się one ściśle ze sobą wspólną tematyką, omówimy je przeto zbiorowo. Do prac tych należą:

1. Kaczmarek, Nad Turią i Bugiem; — 2. W. Tuszyński, Kościuszkowcy w walce o Pragę; — 3. Wł. Ratułk, Na Wale Pomorskim; — 4. Stanisław Komornicki, Wyzwolenie Kołobrzegu; — 5. Stanisław Nałęcz, Nad Nysą i Szprewą; — 6. Szmatowicz, Łączność — nerw armii; — 7. Cz. Lipka i M. Tarnawski, Pancernym szlakiem; — 8. M. Monis, Szlak bojowy ludowego lotnictwa.

Pierwsza z tych popularnych prac jest opisem walk stoczonych przez artylerzystów I Armii Wojska Polskiego nad Turią i Bugiem w dniach od 13 do 21 lipca 1944 r. W uznaniu za dzielną walkę generalissimus Stalin w rozkazie z dnia 20 lipca wymienił również polskich artylerzystów.

Praca następna poświęcona jest walkom Dywizji Kościuszkowskiej w drugiej połowie 1944 r. na przedpolach Pragi, a mianowicie przy zdobywaniu Międzylesia, Anina, dalej — opisowi boju o Kawęczyn i odparcia kontrataków hitlerowskich w rejonie Koziej Górki i Utraty. Następnie praca zajmuje się biegiem wydarzeń bojowych i walk na ulicach Grochowa i Targówka, walkami w centrum Pragi i jej oswobodzeniem. Za wspaniałą bojową postawę kościuszkowców w tych walkach J. Stalin nadał 1. pułkowi piechoty Armii Polskiej nazwę „Praskiego“, a Prezydium

Rady Najwyższej ZSRR nadało Dywizji Kościuszkowskiej order Czerwonego Sztandaru.

Praca trzecia w swym pierwszym rozdziale zawiera zarys przeszłości ziemi waleckiej i złotowskiej, po czym zdaje sprawę z przebiegu kampanii I Armii na ziemi złotowskiej, z walki nad Głdą, opisuje przełamanie głównego pasa obrony Wału Pomorskiego, zdobycie Mirosławca i walki na pozycji ryglowej Wału.

Praca czwarta dotyczy historii dziesięciodniowych krwawych walk o zdobycie Kołobrzegu. Opis walk poprzedza również wstęp historyczno-wojskowy oraz wprowadzenie operacyjne i określenie stanu sił nieprzyjaciela. Praca przedstawia następnie walki u brzegów Bałtyku, główne natarcie na miasto, walki na przedmieściu radzikowskim i w parku miejskim, dalej — przełom w działaniach, a potem walki w śródmieściu, boje na lewym brzegu Parsęty i o ostatni pierścień obrony, wreszcie szturm kończący walki o zdobycie Kołobrzegu.

Piąta praca zawiera opis działań wojennych II Armii Wojska Polskiego walczącej w ramach 1. Frontu Ukraińskiego. Armia ta zabezpieczała od południa wielką berlińską operację Armii Czerwonej. Na wstępie pracy zaznajamiamy się z przebytą przez II Armię drogą, jej pozycjami nad brzegiem Nysy i ze stanem przygotowań do zamierzonych działań wojennych. Opis dotyczy następnie samej akcji, a mianowicie forsowania Nysy, walki o Rothenburg i jego zdobycia, akcji na prawym skrzydle Armii, rozbicia nieprzyjaciela na rzece Weisser Schöps, zdobycia miasta Niesky i pościgu za wrogiem.

Trzy ostatnie z wyliczonych powyżej prac ukazują dorobek bojowy broni specjalnych Wojska Polskiego, a mianowicie łączności, wojsk pancernych oraz lotnictwa. Prace te wiodą nas co prawda wyżej już wspomnianymi szlakami, mimo to każda z opisywanych broni ma własne sukcesy bojowe upamiętnione szczególnie w niektórych działaniach i poważnych bitwach. Sukcesy te są tym ciekawsze, że dotyczą takich broni, jak lotnictwa i czołgów, których działania bojowego w ramach akcji polskich nie widziało niestety społeczeństwo nasze w 1939 r.

Prace o łączności i lotnictwie zaopatrzone w zarysy dziejów tych broni.

Omówione tu prace napisane są żywo, barwnie, językiem potoczystym. Zastosowano w nich z jednej strony popularnonaukowy wykład, z drugiej — reportaż literacki, opowiadania ze wstawkami publicystycznymi i relacją dziennikarską. Ten bogaty zespół środków literackich powoduje, że poszczególne prace czyta się z prawdziwym zainteresowaniem. Ich objętość jest różna: od 50 stron do 200. Pod tym względem okazałej przedstawiają się prace poświęcone właśnie broniom specjalnym; najobszerniejszą z nich jest tu praca o wojskach pancernych i zmechanizowanych.

Wszystkie prace są bogato ilustrowane szeregiem szkiców i historycznymi zdjęciami, z których wiele ma już dziś znaczenie dokumentu.

Poza serią popularną ukazała się jeszcze jedna praca Komisji Wojskowo-Historycznej Ministerstwa Obrony Narodowej, mianowicie:

Bohaterowie ludowego wojska. Praca zbiorowa pod redakcją płka J. Wachtla.

Książka ta jest poświęcona pamięci poległych żołnierzy i oficerów. Są to: Mieczysław Kalinowski, Oleg Matwiejew, Lucyna Herc, Eugeniusz Oksanicz, Adolf Krzyżanowski, Henryk Drożdżiarz i Władysław Jakubowski. Książkę zaopatrzone w fotografie bohaterów. Praca liczy 180 stron.

Prócz wyżej wymienionych książek ukazały się w wydawnictwie Ministerstwa Obrony Narodowej prace z zakresu dziejów naszej wojskowości. Dotyczą one różnych okresów historii. Na kilka z nich pragniemy zwrócić uwagę. Są to również wszystko

prace Komisji Wojskowo-Historycznej Ministerstwa Obrony Narodowej — seria popularna.

T. R a w s k i, Sztuka dowódcza Tadeusza Kościuszki.

Pracę tę, która liczy 230 stron, autor nazywa na wstępie szkicem i pisze, że „jest on tylko próbą oświetlenia kilku zasadniczych zagadnień rozwoju sztuki dowódczej Kościuszki i wykazania, jak wielki wkład, mimo działania w nader niesprzyjających warunkach, wniósł Kościuszko do skarbnicy polskiej — a tym samym światowej — sztuki wojennej“.

Praca zarysowana jest na bardzo szerokim tle dziejowym w ogóle, a życia i działalności Kościuszki w szczególności. Dla zrozumienia dorobku Kościuszki w zakresie sztuki dowodzenia autor przedstawił najpierw poziom sztuki wojennej w czasach studiów Kościuszki, potem omówił działalność jego w okresie walk o wolność narodu amerykańskiego — ze szczególnym uwzględnieniem jego prac fortyfikacyjnych, dalej jego służbę w artylerii w wojsku koronnym w Polsce w latach 1790—92 i udział w kampanii w obronie Konstytucji 3 Maja (dowodził wtedy po raz pierwszy związkami taktycznymi w walce z doświadczoną armią).

Główna część pracy dotyczy działalności Kościuszki związanej z przygotowaniem, organizowaniem i dowodzeniem powstaniem w 1794 r. Szczególnie ten okres ukazuje Kościuszkę jako zdolnego polityka, organizatora i wodza.

Praca podejmuje rewizję dawniejszych i najbardziej znanych ujęć historycznych postaci Kościuszki.

Książkę uzupełniają: rys historyczny życia Kościuszki w niewoli oraz jego wypowiedzi na temat wojny i armii. Pracę wyposażono w 22 szkice.

Tadeusz N o w a k, Walki z agresją Zakonu Krzyżackiego w okresie jednoczenia państwa polskiego.

Pierwsze trzy rozdziały pracy poświęcił autor przedstawieniu procesu jednoczenia się państwa polskiego, stanu sił zbrojnych Polski w czasach Łokietka i rozwoju państwa krzyżackiego wraz z jego siłami zbrojnymi w latach 1230—1333. Następnie kolejno omówił poszczególne kampanie: pierwszą agresję krzyżacką na polskie Pomorze w latach 1308/9, walkę z interwencją krzyżacką w 1327 r., obronę ziemi dobrzyńskiej w 1329, próby jej odzyskania wraz z ziemią chełmińską w 1330 r. Dalej — w zarysie przedstawił przebieg działań wojennych w związku z wyprawą krzyżacką w lipcu 1331 r. i obronę pod Zaniemięszem, wojnę z Krzyżakami i Janem Luksemburczykiem we wrześniu 1331 r., bitwę pod Płowcami, wreszcie walkę o Kujawy w 1332 r.

Praca uwzględnia tło polityczne walki Polski z Krzyżakami, siły polityczne zewnętrzne i wewnętrzne w Polsce, które działały przeciw państwowym interesom. bierze pod uwagę układ sił społecznych w narodzie polskim. Z analizy tego układu wynika, że do zwycięstwa polskiego przyczyniły się masy uboższego rycerstwa, mieszczaństwa, a zwłaszcza chłopstwo polskie. Walki polsko-krzyżackie miały po stronie polskiej charakter wojny narodowej, co też w znacznej mierze rozbudziło i wzmocniło świadomość i poczucie narodowościowe ówczesnego społeczeństwa.

Praca liczy 120 stron, zaopatrzone ją w wypisy źródłowe, spis źródeł, 14 rysunków i 10 map.

M. K r w a w i c z, Obrona polskiego Pomorza i bitwa pod Oliwą.

Autor ześrodkował w pracy głównie uwagę na kampanii z 1627 r. Jest to zatem fragment wojny polsko-szwedzkiej z lat 1626—29, wywołanej najazdem króla Gustawa Adolfa. Celem tego najazdu było opanowanie Pomorza. Szczególne zainteresowanie budzi fakt współdziałania polskich wojsk lądowych i marynarki.

Przebieg wojny nie jest zarysowany w pracy w oderwaniu od tła społeczno-politycznego; autor bowiem poprzedził opis kampanii szerszym obrazem stosunków społeczno-politycznych w Polsce i Szwecji w XVII w. i przedstawił stan sił zbrojnych obu krajów w tym czasie.

Praca liczy 54 stron i posiada 4 ilustracje oraz 7 szkiców.

Jan Wimar, Okres upadku polskiej sztuki wojennej; zeszyt siódmy Wypisów Źródłowych do Historii Polskiej Sztuki Wojennej.

Opracowany okres obejmuje lata 1683—1764. Wybór tekstów poprzedza stosunkowo obszerny wstęp, w którym autor zarysował układ stosunków społeczno-politycznych w Polsce i polską sztukę wojenną w tym okresie.

Teksty źródłowe dotyczą m. in. najazdu tatarskiego i szwedzkiego, stanu liczebnego sił zbrojnych Polski we wspomnianym okresie, charakterystyki wojska polskiego, jego organizacji, regulaminów itd.; opisy te odnoszą się również do poszczególnych rodzajów broni.

Praca zaopatrzona jest w liczne przypisy m. in. wyjaśniające używane terminy, co dla jej popularnego charakteru ma ważne znaczenie; liczy ona 59 stron i trzy mapy.

Edward Serwański

Przegląd Historyczny, Tom XLV, zeszyt 2—3. Warszawa 1954.

Listę wydawnictw poświęconych problematyce pomorskiej w związku z 500 rocznicą przyłączenia Pomorza gdańskiego do Polski powiększył podwójny zeszyt Przeglądu Historycznego. Tematyka pomorska w omawianym tomie potraktowana jest bardzo szeroko, gdyż poszczególne artykuły poruszają zagadnienia związane z historią Pomorza na przestrzeni dziejów od wczesnego feudalizmu aż do r. 1945.

Na czoło wysuwają się dwa artykuły bezpośrednio związane z inkorporacją Pomorza gdańskiego do Polski. Przyczyny i tło aktu inkorporacji Prus do Polski w r. 1454 stanowiły od dłuższego już czasu przedmiot badań historiografii polskiej i niemieckiej. Ośrodkiem jednak zainteresowań badaczy były dotychczas przede wszystkim stosunki wewnętrzne panujące w państwie pruskim oraz problematyka walk narodowościowych, przy czym pozostawiano na uboczu zagadnienie silnych związków gospodarczo-społecznych między Polską a Pomorzem, które wywarły decydujący wpływ na przebieg procesu dziejowego. Dotkliwą lukę w tej dziedzinie stara się zapełnić artykuł M. Małowista pt. „Podstawy gospodarcze przywrócenia jedności państw-

wowej Pomorza gdańskiego z Polską w XV w.“. Autor zajął się zagadnieniem rozwoju kontaktów gospodarczych Pomorza z innymi ziemiami polskimi od XIII w. począwszy. Analiza ich pozwoliła autorowi na ustalenie faktu znacznej zależności pomorskiej produkcji rzemieślniczej od dostaw polskich. Zebrane materiały w sposób wyraźny potwierdzają tezę autora, że odzyskanie Pomorza i połączone z tym zniesienie barier tamujących swobodne stosunki handlowe było ważnym czynnikiem przyspieszającym rozwój sił wytwórczych w zakresie głównych gałęzi gospodarki polskiej i pomorskiej. Autor wykazał także w sposób przekonujący, że po obu stronach granicy w zjednoczeniu Pomorza gdańskiego z Polską zainteresowane były szerokie koła społeczeństwa, gdyż sprzyjało to ich interesom i potrzebom gospodarczym. W konkluzji autor wyraził pogląd, że proces gospodarczego zrastania się ziem pomorskich z państwem polskim w XV w. uważać można za wczesny fragment tworzenia się polskiego rynku ogólnokrajowego¹.

Wypadkom, które doprowadziły do wydania przez Kazimierza Jagiellończyka

¹ Podobny pogląd wyraził M. Biskup w artykule pt. „Do genezy inkorporacji Prus“, Przegląd Zachodni 1954, nr 7—8, s. 306.